

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Нагорняка Юрія Васильовича

на тему «Соціально-психологічні чинники сексуальних стосунків у парі в ситуації війни», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»

1. Актуальність теми дисертації

В умовах тривалої повномасштабної війни населення країни зазнає впливу множини психотравмувальних подій та переживає хронічний стрес. При цьому важливо приділити увагу вивченню змін, що відбуваються в повсякденному функціонуванні пересічних українців, зокрема у сфері інтимних стосунків. Ситуація війни змінює структуру потреб, ієрархію цінностей та стратегії міжособистісної взаємодії. Вагомою складовою взаємин пари є сексуальні стосунки, ця сфера особливо чутлива до змін психоемоційного стану та обставин перебування пари. Водночас сексуальне благополуччя та задовільні інтимно-сексуальні стосунки є важливою складовою суб'єктивного добробуту особистості, ресурсом психологічної стійкості й життєствердження, що важливо для збереження інституту сім'ї, післявоєнного відновлення соціально-демографічного потенціалу та навіть національної резильєнтності.

Незважаючи на значний обсяг досліджень у галузі психології подружніх стосунків, стресу та копінгу, останніми роками – у галузі психології сексуальності, – у сучасному науковому дискурсі бракує системних моделей, які б описували чинники сексуальних стосунків у контексті впливу викликів війни. З огляду на зазначене, тема дисертаційного дослідження здобувача, яка передбачає вивчення, концептуалізацію та емпіричну верифікацію соціально-психологічних чинників сексуальних стосунків у парі в умовах війни, є актуальною та соціально значущою науковою задачею.

2. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

В роботі вперше: запропоновано комплексну теоретичну модель чинників сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни – успішність реалізації сексуальних стосунків (сексуальне благополуччя) визначається взаємодією ситуативних (обставини ситуації війни та спричинені ними психоемоційні стани), особистісних (індивідуальні психологічні особливості, статево-рольова ідентичність, сексуальний сценарій) та діадичних (форми діадного копіngu, якість стосунків у парі) чинників; запропоновано теоретичну модель, що пояснює формування та циклічне підтримання сексуальних дисфункцій за рахунок поєднання впливу зовнішнього стресу та стресу, викликаного погіршенням стосунків у парі; запропоновано програму психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя, що враховує вплив умов ситуації війни; встановлено вплив рівнів розвитку актуальних здібностей та навантажень за сферами пропрацювання конфліктів (згідно з методом позитивної психотерапії) на успішність реалізації сексуальних стосунків в умовах війни.

Отримали подальший розвиток: ідеї диференціації салютогенних та патогенних чинників сексуальних стосунків в умовах ситуації війни; уявлення щодо ролі стресу у формуванні сексуальних дисфункцій та його впливу на сексуальні стосунки; ідеї щодо ролі діадного копіngu, як медіатора стресу у парі та його впливу на сексуальні стосунки; ідеї детермінації індивідуальних та діадних копінг-стратегій патернами статево-рольової ідентичності.

Уточнено поняття: гетеросексуальна пара, сексуальні стосунки у парі, міжособистісні стосунки у парі та сексуальне благополуччя.

Розроблені теоретичні моделі – модель взаємозв'язку стресу та психогенних сексуальних дисфункцій у парі та модель чинників сексуальних стосунків в умовах війни – можуть бути використані в практичній діяльності психологів, що працюють із проблематикою сексуальних стосунків для якісної та цілісної діагностики причин порушень сексуального функціонування пари та визначення першочергових фокусів психотерапевтичних інтервенцій.

Запропонована за результатами емпіричного дослідження диференціація салютогенних та патогенних чинників сексуальних стосунків може бути орієнтиром у визначені зон розвитку при роботі з парами з метою профілактики сексуального благополуччя. Представлена комплексна програма психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни є інструментом для практичного використання в психологічних, реабілітаційних центрах, навчальних закладах, а також груповій роботі приватних психологів.

3. Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри психології Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Психологічні проблеми професійної підготовки та самореалізації фахівців різних галузей практики» (номер державної реєстрації 0116U00750); «Психологія особистісного та професійного становлення фахівців різних галузей практики в кризових умовах» (номер державної реєстрації 0124U003861).

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечена дотриманням принципів наукового дослідження, виваженістю використаних методологічних підходів, цілісністю та логічною послідовністю дизайну дослідження. Виведені автором теоретичні положення ґрунтуються на аналізі значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових джерел. На емпіричному етапі дослідження використано опитувальники, що мають підтверджені психометричні характеристики та україномовну адаптацію. Обробка зібраних даних проведена релевантними методами математичної статистики. Поставлене в дисертаційній роботі наукове завдання виконано повністю відповідно до методології наукової діяльності.

Загалом дисертаційна робота характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що забезпечується внутрішньою логікою дослідження, методологічною коректністю та взаємопідкріпленням теоретичних і емпіричних результатів.

Це підтверджує відповідність дисертації вимогам до наукових робіт такого рівня.

Наукові результати дисертації характеризуються відтворюваністю, логічною завершеністю та внутрішньою узгодженістю. Вони отримані на репрезентативній вибірці та пройшли належну апробацію у формі доповідей і публікацій у наукових фахових виданнях, що додатково підтверджує їх наукову достовірність. Представлені у роботі висновки мають як теоретичну, так і практичну спрямованість та можуть бути використані у науково-дослідній, освітній і практичній діяльності психологів і психотерапевтів.

Загалом дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному методологічному та теоретичному рівні. Її результати відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, визначеним чинними нормативно-правовими актами, а наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, достовірними й такими, що мають наукову новизну та практичну значущість.

4. Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у 10 наукових публікаціях здобувача, серед яких: 5 статей у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України категорії Б. Також результати дисертації були апробовані на 7 наукових фахових конференціях. Таким чином, наукові результати дисертаційного дослідження достатньо висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Ю.В. Нагорняка повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею та засвідчує наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям психології. Поршень принципів академічної доброчесності не виявлено. Використані

ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

6. Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою. Виклад матеріалів характеризується послідовністю, доступністю, науково-академічним стилем із використанням загальноприйнятої наукової термінології, спеціалізована термінологія подається з відповідними поясненнями.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Загальний обсяг основної частини становить 196 сторінок. Робота містить 38 таблиць та 21 ілюстрацію, кількість цитованих літературних джерел – 237 (з них 38 – кирилицею, 199 – латиницею).

У вступі автор обґрунтовує актуальність теми дослідження, визначає мету, об'єкт та предмет, ставить задачі дослідження, декларує наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, зазначає перелік наукових публікацій та науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація результатів.

У першому розділі дисертації дослідник проводить ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни. Концептуалізовано ключові поняття дослідження, такі як гетеросексуальна пара, міжособистісні та сексуальні стосунки у парі, сексуальне благополуччя. Дано погляд на сексуальні стосунки у парі як складову динамічної системи міжособистісної взаємодії, що детермінується особистісними, діадичними та ситуативними чинниками. Сексуальне благополуччя визначено як інтегративний показник успішності реалізації сексуального потенціалу особистості у стосунках пари. Автором представлено та належним чином обґрунтовано теоретичні моделі, що пояснюють взаємозв'язок стресу та сексуального функціонування і процеси в парі, які відбуваються в умовах війни. Слід відзначити багатовимірність запропонованої дослідником моделі чинників сексуальних стосунків в умовах війни та наявність шляхів як негативної, так і позитивної динаміки.

У другому розділі представлено результати емпіричного дослідження чинників сексуальних стосунків в умовах війни. Методологічна обґрунтованість емпіричного етапу забезпечується використанням валідних і надійних психодіагностичних методик з україномовною адаптацією (Вісбаденський опитувальник позитивної психотерапії та сімейної терапії (WIPPF), Статеврольовий опитувальник С. Бем (BSRI), Шкала сприйнятого стресу (PSS-10), Шкала тривоги та депресії (HADS), Опитувальник суб'єктивного сексуального благополуччя В. Гупаловської, Опитувальник діадного копіngu (DCI)), адекватним дизайном дослідження та застосуванням комплексу методів математичної статистики. Обсяг і структура вибірки, логіка її поділу на групи, а також використання порівняльного, кореляційного та факторного аналізу дозволили досліднику встановити статистично значущі чинники, взаємозв'язки між ними та підтвердити релевантність запропонованої теоретичної моделі.

За результатами емпіричного дослідження автор диференціює набори салютогенних та патогенних соціально-психологічних чинників сексуальних стосунків в умовах війни, а також отримує їх шести-компонентну факторну модель: синергія пари, інтимність, «Ерос», соціальна зрілість, життєві виклики. Отримані емпіричні дані загалом підтверджують основні положення теоретичної моделі, що свідчить про її внутрішню узгодженість і концептуальну цілісність.

Третій розділ дисертації присвячено розробці та апробації програми психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни. Автор достатньо обґрунтовує цілі терапевтичних інтервенцій та використану психотерапевтичну методологію. Зміст і структура програми впливають із теоретичних положень і результатів емпіричного дослідження. Ефективність програми підтверджується результатами контрольованого рандомізованого дослідження, яке засвідчило статистично значущі позитивні зміни за показниками сексуального благополуччя в експериментальній групі. Це дозволяє розглядати запропоновану програму як дієвий інструмент психологічної допомоги.

Загальні висновки до роботи відображають основні результати та дають повні відповіді на поставлені задачі дослідження.

У цілому дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 (у редакції від 12.07.2019) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»

7. Дискусійні запитання до дисертаційної роботи

Разом з загальним позитивним враженням від роботи мають місце і зауваження та дискусійні запитання. При цьому слід зазначити, що вони не є визначальними, не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Зауваження:

1. У темі задекларовано, що досліджуються соціально-психологічні чинники сексуальних стосунків у парі в ситуації війни, однак опитування та психокорекційна робота проводилася з окремими особами, не з парами.

2. Подання результатів порівняльного аналізу формувального експерименту (Табл. 3.1., 3.2. ст. 197 та 199 відповідно) потребує методологічного уточнення та корекції. Відповідно до логіки непараметричного аналізу у таблиці для результатів U-критерію Манна-Уїтні доцільно подати медіани та міжквартильний розмах, залишивши \bar{x} та σ лише як додаткові описові характеристики з відповідним поясненням, фактичне значення p для кожної шкали слід наводити у формулюванні $p < 0,05$. Показник розміру ефекту r подано без опису способу його обчислення та без наведення Z -значень; не зовсім коректним є формулювання « r за Дж. Коеном», оскільки в даному випадку використовується ефект розміру r для критерію Манна-Уїтні, який лише інтерпретується за орієнтирами Коена. Інтерпретація результатів має виражений причинно-наслідковий характер, що є методологічно необґрунтованим з огляду на малий обсяг груп ($n=12$) і використання непараметричних методів; висновки слід формулювати обережніше, як імовірні або інтерпретаційні та такі, що потребують подальшої перевірки на більших вибірках.

3. Факторний аналіз доцільно було проводити окремо у групах з вищим та нижчим рівнем сексуального благополуччя, а не у сукупній групі, для більш чіткого з'ясування чинників сексуального добробуту.

4. Автор подекуди прирівнює поняття задоволеності сексуальним життям і сексуального добробуту, що не зовсім відповідає концепції сексуального благополуччя. Наприклад, на ст. 148 вказано: «Задля встановлення головних чинників, що впливають на якість сексуальних стосунків і, відповідно, рівень задоволеності ними – сексуальне благополуччя...».

Дискусійні запитання:

1. Чи може запропонована автором модель соціально-психологічних чинників сексуальних стосунків у парі бути екстрапольована на інші кризові соціальні ситуації та в чому полягає її специфіка саме в контексті війни?

2. Як забезпечено методологічну узгодженість інтегративного поєднання психоаналітичних, соціокультурних, нейробіологічних та екзистенційних підходів у дослідженні?

3. Наскільки отримані емпіричні результати можуть бути розповсюджені на загальну популяцію цивільного населення, зважаючи на специфіку вибірки?

4. Чи можна інтерпретувати вищі показники андрогінності в групі зі збереженим або покращеним сексуальним благополуччям як ресурс адаптації в умовах війни? Які соціокультурні обмеження такої інтерпретації?

5. Які межі застосування розробленої програми психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни, зокрема щодо різних вікових груп, тривалості стосунків та рівня травматичного досвіду?

6. Чи можуть результати дослідження бути інтегровані в післявоєнні програми психологічної реабілітації населення та підтримки інституту сім'ї на рівні соціальної політики?

8. Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Нагорняка Юрія Васильовича на тему «Соціально-психологічні чинники сексуальних стосунків у парі в ситуації війни» виконана на достатньому науковому рівні, з дотриманням принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для психологічної науки.

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»

Офіційний опонент:

Кандидат психологічних наук,

доцент, доцент кафедри психології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Вікторія Анатоліївна ГУПАЛОВСЬКА

